

RIZIČNA I ANTISOCIJALNA PONAŠANJA MLADIH ADOLESCENATA I PRIVRŽENOST ŠKOLI

Ivana VRSELJA, Ines SUČIĆ, Renata FRANČ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 316.624.2-053.6(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 29. 6. 2009.

Rezultati izloženi u radu temelje se na podacima prikupljenim u okviru projekta "Vrednovanje eksperimentalne provedbe elemenata Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS)".

Ciljevi rada jesu utvrditi pojavnost rizičnih i antisocijalnih ponašanja mladih adolescenata, odnos između sklonosti rizičnim i antisocijalnim ponašanjima i školskog uspjeha te privrženosti školi ovisno o uzrastu i spolu. Prikupljanje podataka provedeno je 2006. godine na reprezentativnom uzorku učenika i učenica od petih do osmih razreda osnovnih škola (N=1823). Pojavnost svih ponašanja manja je među učenicama nego među učenicima (u rasponu od 44,3% za "švercanje u tramvaju ili autobusu" u osmim razredima do 3,3% za "krađu vrijednosti veće od 200 kuna" u šestim razredima). Sklonost rizičnim i antisocijalnim ponašanjima relativno je najveća među učenicima osmih razreda, a relativno je najmanja među učenicima petih razreda. U sklonosti rizičnim i antisocijalnim ponašanjima utvrđeno je značajno razlikovanje s obzirom na privrženost školi, i to neovisno o uzrastu i spolu, dok nisu potvrđene razlike s obzirom na opći uspjeh.

Ključne riječi: delinkventno ponašanje, pojavnost, školski uspjeh, privrženost školi

Ivana Vrselja, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10 001 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Ivana.Vrselja@pilar.hr

UVOD

739

Prema službenim podacima, delinkventno ponašanje mladih u Hrvatskoj raste. Od 2003. do 2007. godine, od 2005. uočava se porast broja prijavljenih maloljetnih počinitelja (Državni zavod za statistiku, 2008.). Službeni podaci pokazuju da su 2008. godine u odnosu na 2007. maloljetnici počinili 24,14% više kaz-

nenih djela "tjelesnih ozljeda", 6,6% više djela "teških tjelesnih ozljeda" te 46,15% više "djela nasilničkog ponašanja", dok se smanjio udio prekršajnih djela "naročito drskim ponašanjem" za 6,2% i djela "narušavanja javnog reda i mira – tučom, svađom i vikom" za 12,47% (Vlada RH, 2009.). Međutim, ovakvi podaci često podcjenjuju pojavnost blažih ili nekažnjivih djela te ne pružaju dovoljno sveobuhvatne podatke (Ajduković, 1988.; Singer i Mikšaj Todorović, 1993.). Za razliku od toga, mjerama samoiskaza dobivaju se podaci i o djelima koja policija nije otkrila, kao i o manje ozbiljnim antisocijalnim ponašanjima, kao što su neposlušnost, agresivnost, neopravdano izostajanje iz škole i sl. (Espiritu i sur., 2001.; Farrington i sur., 1996.; Thornberry i Krohn, 2000.). Takva ponašanja čine relativno najveći udio antisocijalnoga ponašanja te mogu poslužiti i kao indikatori rizika za razvoj kasnijega ponašanja.

Istraživanja antisocijalnoga ponašanja mladih većinom su usmjerena na starije maloljetnike ili djecu i maloljetnike čije je antisocijalno ponašanje ozbiljnije, učestalije ili traje duže. Takva je usmjerenost i razumljiva, jer rizična i antisocijalna ponašanja potkraj adolescencije dosežu svoj vrhunac, tj. pojavnost antisocijalnoga ponašanja u toj dobi mnogo je veća nego kod djece ili mlađih maloljetnika (Loeber i sur., 1991.; McCord i sur., 2001.). Dosadašnji nalazi na temelju metode samoiskaza upućuju na relativno velik udio mladih koji su najmanje jednom tijekom adolescencije primijenili neko od antisocijalnih ponašanja. Primjerice, u istraživanju o pojavnosti antisocijalnih i rizičnih ponašanja hrvatskih srednjoškolaca 1998. godine (2823 učenika) metodom samoiskaza utvrđeno je da je 80,8% srednjoškolaca počinilo najmanje jedno od 11 devijantnih ponašanja, 50,3% najmanje jedno od 4 djela vandalizma, 47,5% najmanje jedno od 8 nasilnih djela, a 32,2% najmanje jedno od 8 tipova krađa, 14% najmanje jedno od 3 ozbiljna kaznena djela, a 5,9% najmanje jedno od 2 djela prodaje droge (Šakić i sur., 2002.; Šakić i sur., 2003.).

I službeni podaci i podaci prikupljeni metodom samoiskaza pokazuju da manjina mladih počinio ozbiljna delinkventna djela te da je sudjelovanje u antisocijalnom ponašanju općenito češće kod mladića nego kod djevojaka, pri čemu se spolne razlike smanjuju ili povećavaju, ovisno o tipu i/ili ozbiljnosti djela (Ajduković i sur., 2008.; Junger-Tas, 1994.; Singer i Mikšaj Todorović, 1993.; Stevenson i sur., 1998.; Šakić i sur., 2002.). Primjerice, prema rezultatima istraživanja Šakića i sur. (2002.), udio hrvatskih srednjoškolaca koji su počinili antisocijalna ponašanja u odnosu na udio srednjoškolki raste s povećanjem ozbiljnosti djela, tako je omjer gotovo podjednak za blaža devijantna ponašanja i iznosi 1,3:1, dok se za teška delinkventna djela razlika u korist mladića povećava, pa je, primjerice, među mladićima u odnosu na djevojke djelo *nošenje oružja* 7,9 puta češće, a *sudjelovanje u tučnjavama bandi* 5 puta češće (Šakić i sur., 2002.).

Proučavanje uzroka i razvoja antisocijalnoga ponašanja uobičajeno je razmatranjem rizičnih i zaštitnih čimbenika. Rizični su čimbenici oni koji povećavaju vjerojatnost antisocijalnoga ponašanja, dok su zaštitni oni koji smanjuju potencijalno štetan utjecaj rizičnih čimbenika (Deković, 1999.; Rutter i Garmezy, 1983.; Stattin i Magnusson, 1996.). Važnost pojedinoga rizičnog i zaštitnog čimbenika, koji mogu djelovati kumulativno ili biti u interakciji, ovisi o individualnim obilježjima pojedinca, njegovu stupnju razvoja, ali i o socijalnom kontekstu u kojem se ti čimbenici javljaju, pri čemu istodobna prisutnost i/ili interakcija većega broja rizičnih čimbenika i manjega broja zaštitnih čimbenika povećava vjerojatnost antisocijalnoga ponašanja (Arthur i sur., 2002.; Loeber i Farrington, 2000.; Thornberry i sur., 1995.). Rizični i zaštitni čimbenici antisocijalnoga ponašanja uobičajeno se dijele na statične (koje se ne može direktno mijenjati intervencijama, primjerice spol i dob, socioekonomski status, zlostavljanje u djetinjstvu) i dinamične (podložne promjenama kroz intervencije), koji obuhvaćaju individualna obilježja, čimbenike vezane uz obitelj, utjecaj vršnjaka te čimbenike vezane uz školu i zajednicu (Loeber i Farrington, 2000.; DeMatteo i Marczyk, 2005.).

Među čimbenicima vezanim uz školu, kao rizični čimbenik dosljedno je potvrđen slab školski uspjeh u djetinjstvu (Ajduković i sur., 2008.; Bajer i Kljaić, 1990.; Maguin i Loeber, 1996.; Šakić i sur., 2002.). Primjerice, u istraživanju Šakića i sur. (2002.), slabiji školski uspjeh srednjoškolaca bio je povezan s većom zastupljenosti svih tipova antisocijalnoga ponašanja. Ujedno, nalazi metaanalize Maquina i Loebera (1996.) pokazuju da je slabiji školski uspjeh povezan s vremenom započinjanja, samom učestalosti i ozbiljnošću delinkventnoga ponašanja, i to neovisno o socioekonomskom statusu i spolu učenika. Uz slabiji školski uspjeh, dosadašnja istraživanja kao rizične čimbenike potvrđuju i slabu predanost školi, niske obrazovne aspiracije i slabu motivaciju učenika (Loeber i Farrington, 2000.).

Kao zaštitni čimbenici vezani uz školu najčešće se ističu predanost školi te želja za sudjelovanjem u školskim i konvencionalnim aktivnostima. Iako navedeni čimbenici imaju pretpostavljeno važnu ulogu u, primjerice, teoriji socijalne kontrole (Hawkins i sur., 1998.; Hirschi, 2003.), dosadašnja istraživanja za sada su dosljedno potvrdila samo zaštitni učinak privrženosti školi, pri čemu se pretpostavlja da će se djeca koja su razvila predanost školi konformirati normama i vrijednostima koje škola promovira, što smanjuje vjerojatnost pojave i razvoja antisocijalnoga ponašanja (Lipsey i Derzon, 1998.; Loeber i Farrington, 2000.). Pritom novija istraživanja pokazuju da je privrženost školi relativno važniji zaštitni čimbenik kod djevojčica nego kod dječaka, iako njihova različita uloga može ovisiti o tome je li riječ o nasilnom ili nenasilnom ponašanju (Daigle i sur., 2007.; Hart i sur., 2007.; Payne i sur., 2005.).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 739-762

VRSELJA, I., SUČIĆ, I.,
FRANC, R.:
RIZIČNA...

S obzirom na to da podaci o pojavnosti antisocijalnih ponašanja utvrđeni mjerom samoiskaza na reprezentativnim uzorcima mlađih adolescenata u Hrvatskoj uopće ne postoje, a rijetki su i u svijetu (Espiritu i sur., 2001.), prvi je cilj ovog rada opis podataka o pojavnosti rizičnih i antisocijalnih ponašanja mlađih adolescenata (od 11 do 14 godina), prikupljenih metodom samoiskaza 2006. godine na nacionalnom reprezentativnom uzorku učenika od petih do osmih razreda osnovnih škola. Osim toga, utvrđeni podaci uspoređuju se s dosadašnjim pokazateljima o antisocijalnim ponašanjima starijih adolescenata (Šakić i sur., 2002.; Institut Pilar, 2006.) te s usporedivim podacima iz drugih zemalja. U drugom dijelu rada, vodeći računa o uzrastu i spolu učenika, analizira se odnos između njihove opće sklonosti rizičnim i antisocijalnim ponašanjima s općim uspjehom te privrženošću školi, čime se provjerava uloga ovih čimbenika kao rizičnih i zaštitnih čimbenika za razvoj antisocijalnoga ponašanja.

CILJEVI RADA

- 1) Utvrditi pojavnost pojedinačnih rizičnih i antisocijalnih ponašanja mlađih adolescenata, ovisno o njihovu uzrastu i spolu.
- 2) Utvrditi odnos između opće sklonosti mlađih adolescenata rizičnim i antisocijalnim ponašanjima s njihovim općim školskim uspjehom te privrženošću školi, ovisno o uzrastu i spolu.

METODA

Sudionici i postupak

Analizirani podaci prikupljeni su u veljači i ožujku 2006. godine anonimnim anketiranjem 1823 učenika petih, šestih, sedmih i osmih razreda iz 50 osnovnih škola, izbranih prema kriterijima projekta "Vrednovanje eksperimentalne provedbe elemenata Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda" (Šakić i sur., 2006.). Među anketiranim učenicima¹ bilo je 929 učenika petih i šestih razreda (441 učenik i 479 učenica; 9 učenika nije navelo spol), a 894 učenika sedmih i osmih razreda (464 učenika i 424 učenice; 6 učenika nije navelo spol). Upotrijebljeni podaci prikupljeni su opsežnijom anketom, koja je provedena u vrijeme redovite nastave u grupnim uvjetima. Anketu su proveli posebno educirani anketari, pri čemu su učenici za sudjelovanje u anketiranju, koje je bilo anonimno i dobrovoljno, imali suglasnost roditelja.

Varijable i način operacionalizacije

Rizično i antisocijalno ponašanje učenika

Za utvrđivanje podataka o rizičnim i antisocijalnim ponašanjima učenika upotrijebljena je Skala samoiskaza o rizičnom i antisocijalnom ponašanju (SRAP). Skala je nastala skraćiva-

njem i prilagodbom Skale samoiskaza o socijalnim devijacijama i antisocijalnom ponašanju (Šakić i sur., 2002.; Elliot i Hui-zinga 1982.; Šakić i sur., 2002.; Šakić i sur., 2003.), namijenjene srednjoškolicima. Skala je skraćena, kako se u ispunjavanju učenici od petog do osmog razreda ne bi previše vremenski opteretili, a ujedno su neke čestice skraćene kako bi bile jasnije i razumljivije učenicima viših razreda osnovne škole.

U ispitivanju su primijenjene dvije verzije skale različitog opsega za različit uzrast učenika. Verzija Skale namijenjena učenicima petih i šestih razreda (SRAP1) sastoji se od 16 čestica – pojedinačnih ponašanja koja pokrivaju raspon od blažih rizičnih ponašanja (npr. *nevratanje novca prodavaču koji je zabunom uzvratilo više*) do ozbiljnih (npr. *namjerno oštećivanje imovine, nošenje oružja*). Verzija Skale namijenjena učenicima sedmih i osmih razreda (SRAP2) sastoji se od 28 čestica, koje obuhvaćaju 16 istih ponašanja kao i u SRAP1 te dodatnih 12 ponašanja, pri čemu je pokriven raspon od blažih rizičnih ponašanja (npr. *nevratanje novca prodavaču koji je zabunom uzvratilo više*) do ozbiljnih ponašanja, a dodani su i teži oblici antisocijalnih ponašanja (npr. *spolni odnos ili pokušaj spolnog odnosa s nekom osobom protiv njezine volje, preprodaja droge*). Razlika u opsegu primijenjenih skala proizašla je prije svega iz potrebe da se u petim i šestim razredima primijene kraći instrumenti, jer se radilo o primjeni opsežnije ankete za koju je učenicima petih i šestih razreda potrebno duže vrijeme ispunjavanja nego učenicima sedmih i osmih. Stoga među učenicima petih i šestih razreda nisu prikupljeni podaci o pojavnosti, primjere, neplaćanja ulaznica i skitnje sa supskale rizičnih ponašanja, dok su s ostalih supskala izostavljeni u pravilu teži oblici ponašanja za koja je očekivana pojavnost na tom uzrastu manja (npr. provala radi krađe ili pokušaj krađe motornog vozila), odnosno sva tri teža antisocijalna ponašanja (npr. *spolni odnos ili pokušaj spolnog odnosa s nekom osobom protiv njezine volje, preprodaja droge*) koja su ocijenjena neprimjerenim česticama za primjenu na školskom uzorku desetogodišnje i jedanaestogodišnje djece.

U obje verzije Skale učenici su odgovarali *koliko puta su sva-ko od navedenih ponašanja počinili u proteklih godinu dana*, s ponuđenim odgovorima na skali od 6 stupnjeva (1 – nikada, 2 – jedanput, 3 – dvaput, 4 – 3 do 5 puta, 5 – 6 do 12 puta, 6 – više od 12 puta). U utvrđivanju pojavnosti po pojedinačnim ponašanjima i u računanju ukupnih rezultata upotrijebljeni su rekodirani podaci koji ne uključuju procjenu čestote nego samo pojavnosti. Ukupni rezultati odnose se na prosječan broj rizičnih i antisocijalnih djela koja su tijekom godine dana prije ispitivanja iskazana najmanje jednom. Ukupan rezultat na SRAP1 formiran je na temelju 16 čestica ($\alpha=0,81$), a na SRAP2 na temelju 28 čestica ($\alpha=0,90$).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 739-762

VRSELJA, I., SUČIĆ, I.,
FRANC, R.:
RIZIČNA...

Školski uspjeh i privrženost školi

Varijabla *školski uspjeh* formirana je na temelju ocjene na kraju prošlog razreda i izvorno može varirati u rasponu od 1 do 5. Na temelju utvrđene raspodjele ocjena, prema kojoj je samo 1,3% učenika imalo ocjenu dovoljan, a 1% ocjenu nedovoljan, izvršeno je sažimanje ocjena nedovoljan, dovoljan i dobar u jednu kategoriju (21,2% učenika), drugu kategoriju čine učenici s ocjenom vrlo dobar (36% učenika), a treću čine učenici s ocjenom izvrstan (42,8% učenika).

Privrženost školi mjerena je jednom česticom, pri čemu su učenici na skali od pet stupnjeva procijenili koliko vole školu: 1 – uopće ne volim (9,8% učenika), 2 – većinom ne volim (10,8% učenika), 3 – niti volim, niti ne volim (36,8%), 4 – većinom volim (33,6%), 5 – uvijek volim (8,8%).

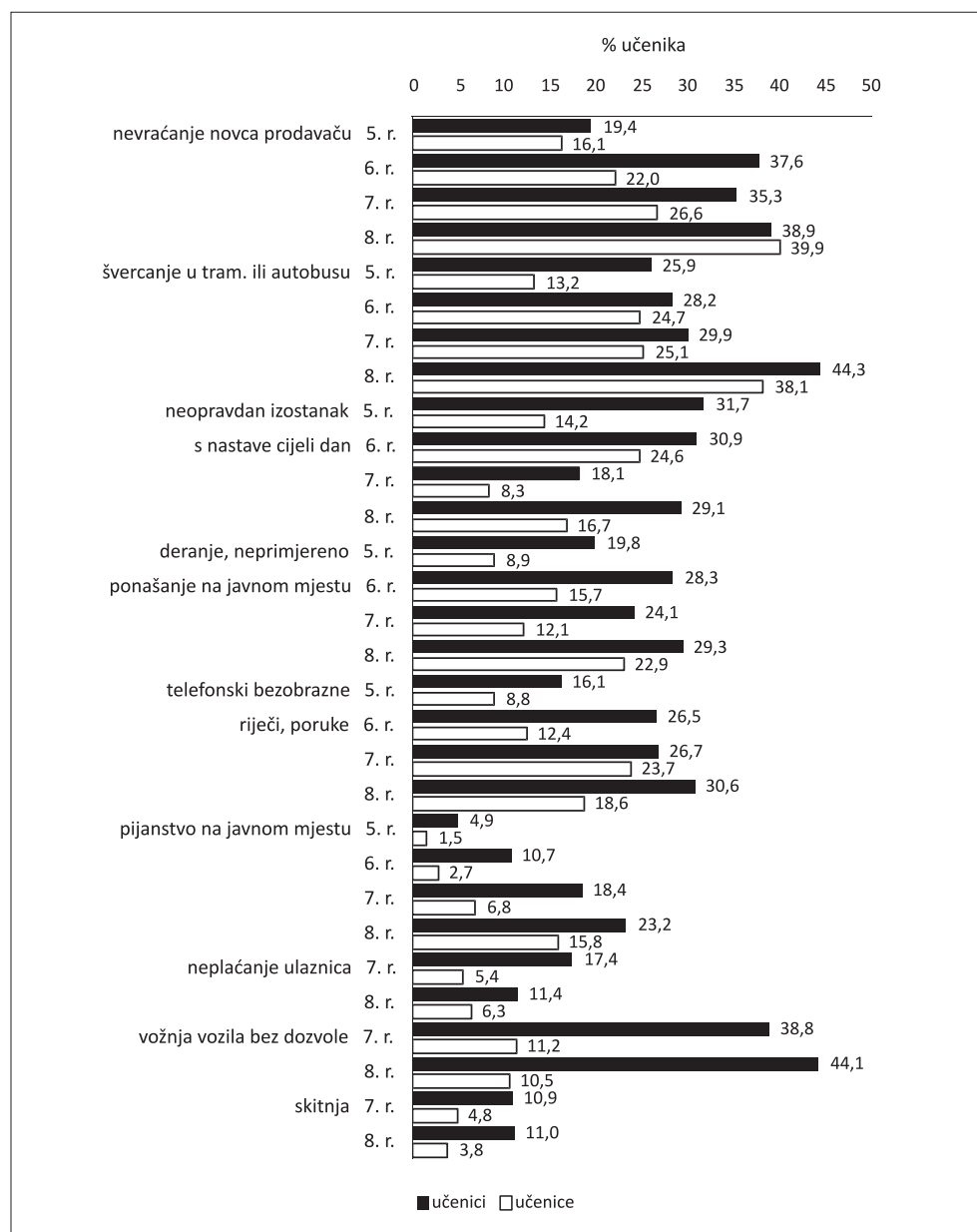
Obradba podataka

Radi odgovora na prvi cilj rada provedena je deskriptivna analiza pojavnosti pojedinačnih ponašanja među učenicama i učenicima od petog do osmog razreda, a za provjeru dobnih i spolnih razlika u sklonosti antisocijalnom ponašanju upotrijebljena je dvosmjerna analiza varijance s ukupnim rezultatom na Skali rizičnoga i antisocijalnoga ponašanja (SRAP1 i SRAP2), kao zavisnom varijablom, a spolom i razredom učenika kao nezavisnim varijablama. Radi odgovora na drugi cilj provedene su trosmjernje analize kovarijance s ukupnim rezultatom na Skali rizičnoga i antisocijalnoga ponašanja (SRAP1 i SRAP2), kao zavisnom varijablom, a općim školskim uspjehom ili privrženošću školi kao trećom nezavisnom varijablom (uz spol i razred učenika). Budući da su privrženost školi i opći školski uspjeh u statistički značajnoj pozitivnoj korelaciji ($r=0,16$, $p<,001$), eventualni doprinos druge varijable (privrženosti školi ili općega školskog uspjeha) kontroliran je kao kovarijata.

REZULTATI I RASPRAVA

U prikazu podataka o pojavnosti rizičnih i antisocijalnih ponašanja najprije predočujemo pojavnost pojedinačnih ponašanja s obzirom na spol i dob. Razumijevanje značenja predloženih podataka u smislu zastupljenosti rizičnih i antisocijalnih ponašanja među mlađim adolescentima moguće je na temelju usporedbe s podacima na reprezentativnim uzorcima djece iste dobi iz drugih zemalja, odnosno s dosadašnjim hrvatskim podacima. Kako je dosad malen broj istraživanja o rizičnim i antisocijalnim ponašanjima mlađih adolescenata, pogotovo na reprezentativnim uzorcima učenika, mogućnosti ovih usporedbi ograničene su, pa je usporedba moguća samo za dio ispitanih ponašanja, i to samo s podacima za neke zemlje, odnosno s podacima utvrđenima na reprezentativnim uzorcima hrvatskih srednjoškolaca.

Pojavnost pojedinačnih rizičnih i antisocijalnih ponašanja s obzirom na spol i dob

SLIKA 1
Pojavnost pojedinačnih rizičnih ponašanja s obzirom na spol i dob (5., 6., 7. i 8. razred)

Od obuhvaćenih rizičnih ponašanja relativno najveći udio djece najmanje jednom nije plaćao kartu, tj. švercao se u prijevoznim sredstvima (od 25,9% do 44,3% učenika, a od 13,2% do 38,1% učenica) i nisu vratili novac prodavaču koji im je zabunom uzvratilo više (od 19,5% do 38,9% učenika, a od 16,1% do 39,6% učenica). Potom slijedi neopravdano izostajanje s

nastave cijeli dan (od 18,1% do 31,7% učenika, a od 8,3% do 24,1% učenica). Usporedba s podacima o zastupljenosti markiranja u drugim zemljama, uz prije navedena ograničenja, upućuje na srednju razinu zastupljenosti markiranja kod osnovnoškolaca u Hrvatskoj u odnosu na djecu iste dobi u drugim zemljama. Tako je utvrđena prosječna pojavnost (neovisno o spolu) markiranja od petog do osmog razreda u rasponu od 13,6% do 27,7%, dok npr. u V. Britaniji među djecom u dobi od 11 do 15 godina iznosi 11,9% (Dickson i sur., 2005.), u Australiji od 22,5% kod dvanaestogodišnjaka do 49% među istim učenicima u dobi od 15 godina (Houghton i Carroll, 2002.).

Nakon markiranja, po zastupljenosti slijede deranje, neprimjereno ponašanje na javnom mjestu (od 19,8% do 29,3% učenika, od 8,9% do 22,9% učenica) te nazivanje telefonom i govorenje bezobraznih riječi ili slanje bezobraznih SMS poruka (u prosjeku od 12,2% do 25,7%), čija je pojavnost podjednaka onoj utvrđenoj među australskom djecom u dobi od 12 do 15 godine (od 18,9% do 22,4% prema Houghton i Carroll, 2002.).

Od analiziranih rizičnih ponašanja i među učenicima i među učenicama najmanja je pojavnost pijanstva na javnom mjestu (u rasponu od 4,9% do 23,2% među učenicima, a od 1,5% do 15,8% među učenicama).

Od tri rizična ponašanja analizirana samo u sedmim i osmim razredima među učenicima je utvrđena relativno velika pojavnost vožnje motornog vozila bez dozvole (od 38,8% do 44,1% učenika, a od 11,2% do 10,5% učenica), odnosno u prosjeku je 26,8% učenika sudjelovalo u takvu ponašanju, što je podjednako podacima iz Australije (Houghton i Carroll, 2002.). Pojavnost izbjegavanja plaćanja ulaznica (od 11,4% do 17,4% učenika, a od 5,4% do 6,3% učenica), a pogotovo skitnje, tj. bijega od kuće na jednu noć ili više noći manja je (od 10,9% do 11% učenika; od 4,8% do 3,8% učenica). Tako prosječna pojavnost odlaska od kuće na jednu noć ili više noći bez znanja roditelja prema podacima ovog ispitivanja u sedmim i osmim razredima iznosi 7,9%, dok kod dvanaestogodišnjaka u SAD-u (Puzzanchera, 2000.) iznosi 6%, a prema podacima iz Australije (Houghton i Carroll, 2002.) u dobi od dvanaeste do petnaeste godine povećava se sa 10,5% na 12,3%. Dakle, i u ovom slučaju usporedba s navedenim podacima, uz sva prije navedena ograničenja, upućuje na srednju razinu zastupljenosti skitnje kod osnovnoškolaca u Hrvatskoj u odnosu na zastupljenost kod mlađih adolescenata u drugim zemljama.

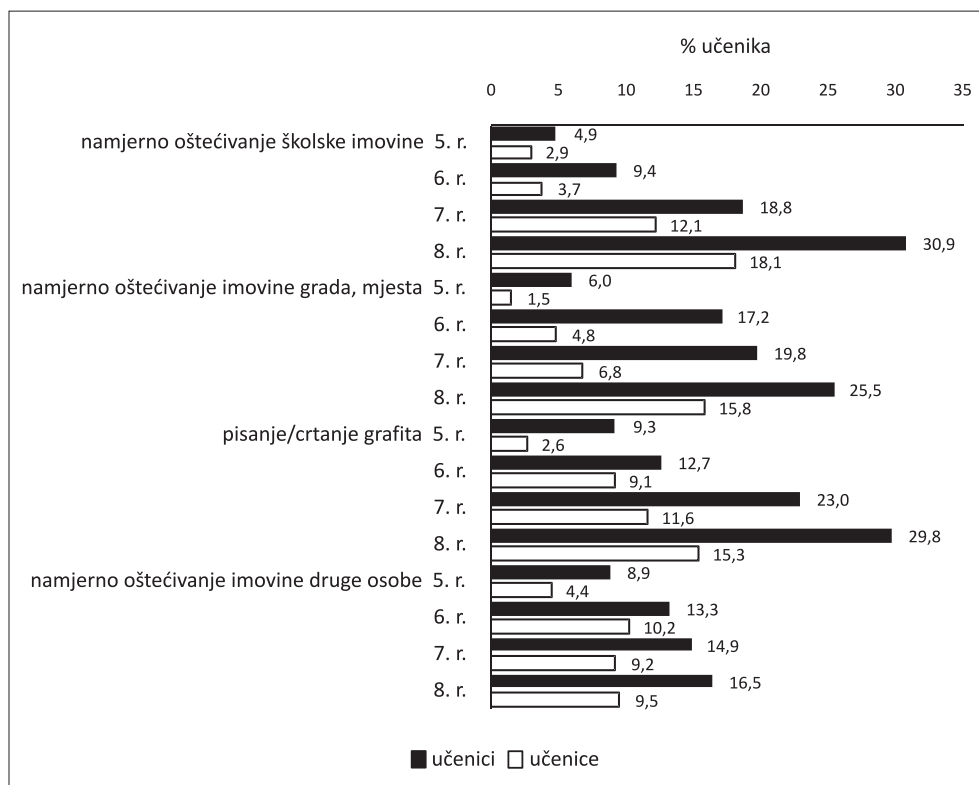
Predočeni podaci pokazuju da je, u skladu s očekivanjima, zastupljenost većine rizičnih ponašanja manja među učenicima nego među učenicima, pri čemu je podjednaka pojavnost i kod učenika i kod učenica utvrđena samo u pojedinim dobnim skupinama za tri ponašanja (npr. nevraćanje novca

prodavaču koji je zabunom uzvratio više (u osmim razredima), švercanja u prijevoznim sredstvima (u šestim i sedmim razredima), nazivanje telefonom i govorenje bezobraznih riječi ili slanje bezobraznih SMS poruka (u sedmim razredima).

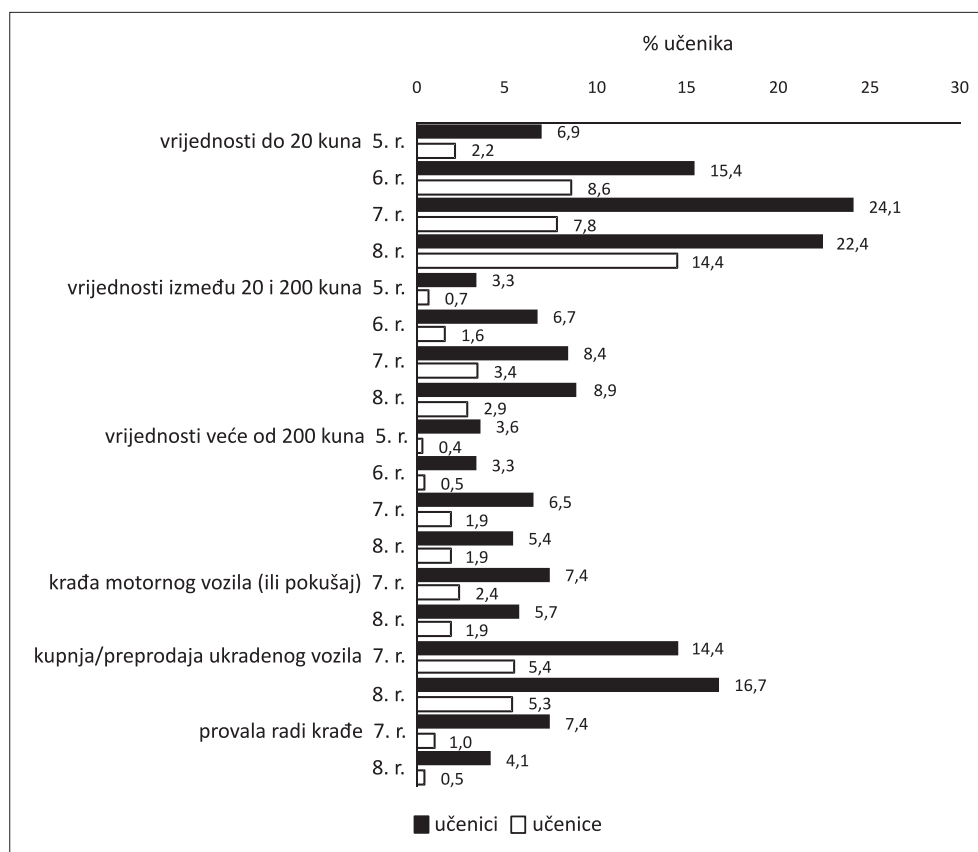
Usporedba s obzirom na razred pokazuje da pojavnost rizičnih ponašanja s obzirom na dob ovisi o konkretnom ponašanju i o spolu učenika. Među učenicima razmjerno ujednačen porast s obzirom na dob utvrđen je samo za pijanstvo na javnom mjestu, dok pojavnost ostalih ponašanja ne raste toliko linearno s dobi. Primjerice, pojavnost švercanja u prijevoznim sredstvima naglo se povećava u osmom razredu, a neopravdani izostanci s nastave cijeli dan čak su zastupljeniji među učenicima petog i šestog razreda nego među učenicima viših razreda. Među učenicima pojavnost većine ponašanja relativno podjednako raste s dobi, osim kod neopravdanih izostanaka s nastave cijeli dan, koji su najzastupljeniji u šestim razredima. Udio učenika koji nisu sudjelovali ni u jednom od rizičnih ponašanja kreće se u rasponu od 37,6% (peti razredi) do 21,3% (osmi razredi), dok je takvih između 58,4% učenika (peti razredi) do 29,4% (osmi razredi).

SLIKA 2
Pojavnost pojedinačnih djela vandalizma s obzirom na spol i dob (5., 6., 7. i 8. razred)

Od djela vandalizma najveći je udio djece namjerno oštećivao školsku imovinu (od 4,9% do 30,9% učenika te od 2,9% do 18,1% učenica), potom imovinu mjesta (od 6% do 25,5% u-

čenika te od 1,5% do 15,8% učenica) te pisao/crtao grafite (od 9,3% do 29,8% učenika te od 2,6% do 15,3% učenica), dok je najmanji udio oštećivao imovinu druge osobe (od 8,9% do 16,5% učenika te od 4,4% do 10,2% učenica). Pojavnost svih četiriju djela veća je među učenicima nego među učenicama i raste s dobi, pri čemu se među učenicama namjerno oštećivanje imovine druge osobe gotovo udvostručuje nakon petog razreda (te ostaje ujednačeno od šestih do osmih).

SLIKA 3
Pojavnost pojedinačnih djela krađe s obzirom na spol i dob (5., 6., 7. i 8. razred)

Od djela krađe, analiziranih u svim razredima, najveći je udio djece u godini prije ispitivanja ukrao nešto u vrijednosti do 20 kuna (između 6,9% i 22,4% učenika i između 2,2% i 14,4% učenica). Pritom je relativno malen udio učenika, a pogotovo učenica, ukrao nešto u vrijednosti između 20 i 200 kuna (od 3,3% do 8,9% učenika te od 0,8% do 3,4% učenica), a pogotovo nešto u vrijednosti većoj od 200 kuna (od 3,3% do 6,5% učenika te od 0,4% do 1,9% učenica).

Od tri djela krađe analiziranih samo kod učenika sedmog i osmog razreda relativno je visoka pojavnost kupnje, prodaje i/ili zadržavanja ukradenog (od 14,4% do 16,7% učenika te od 5,3% do 5,4% učenica), dok su pokušaj ili krađa

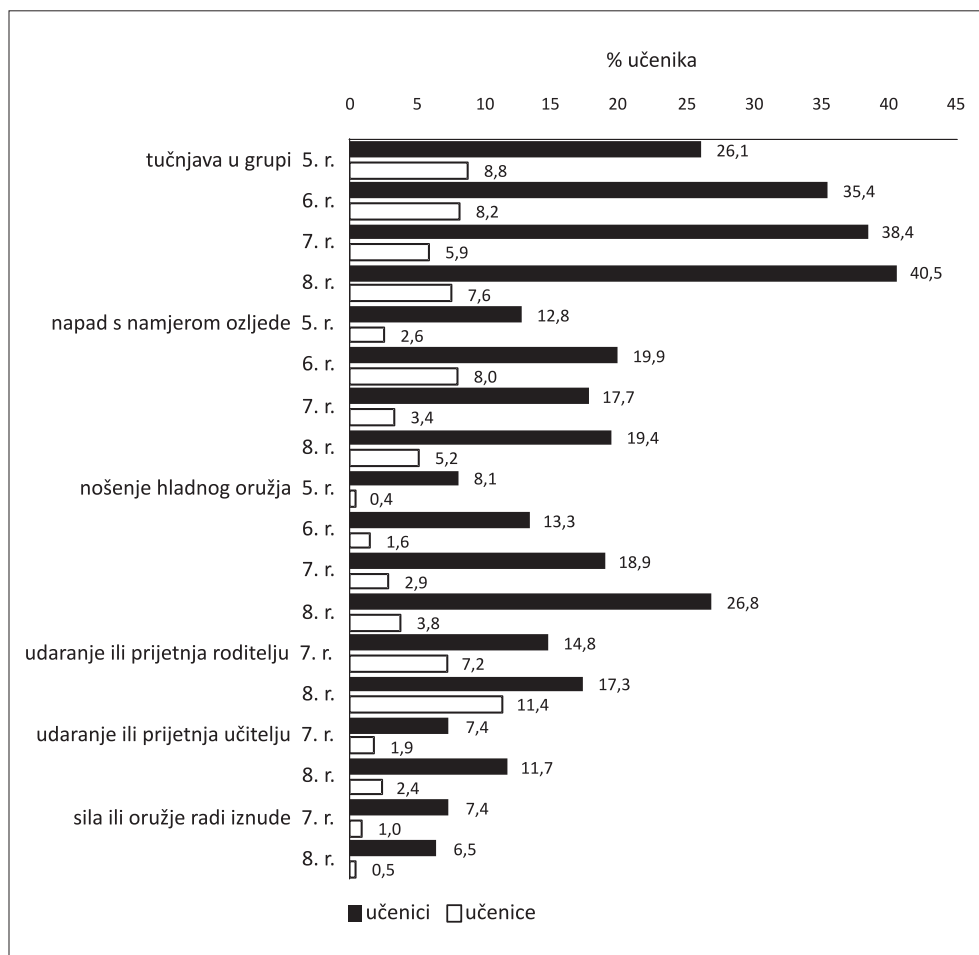
DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 739-762

VRSELJA, I., SUČIĆ, I.,
FRANC, R.:
RIZIČNA...

motornog vozila te provala radi krađe rjeđi (od 4,1% do 7,4%, odnosno od 5,7% do 7,4% učenika, te 0,5% do 1,0%, odnosno od 1,9% do 2,4% učenica).

Kao i kod djela vandalizma, pojavnost svih djela krađa veća je među učenicima nego među učenicama, a kod krađe u vrijednosti između 20 i 200 kuna te prodaje i/ili zadržavanja ukradenog uočljiv je trend povećanja pojavnosti tih djela s povećanjem dobi. Kod ostalih djela krađe pojavnost raste s povećanjem dobi, međutim samo do sedmog razreda. Ujedno prosječna pojavnost krađe manje vrijednosti utvrđena u ovom istraživanju (u rasponu od 11,9% do 18,7% ovisno o razredu) manja je nego među australskim učenicima iste dobi (od 18,7% do 25% prema Houghton i Carroll, 2002.), kao što je i prosječna pojavnost djela krađe vrijednosti veće od 200 kuna u šestim razredima manja (1,9%) nego pojavnost krađe u vrijednosti većoj od 50 dolara kod dvanaestogodišnjih Amerikanaca (4% prema Puzzanchera, 2000.).

SLIKA 4
Pojavnost pojedinačnih djela nasilja s obzirom na spol i dob (5., 6., 7. i 8. razred)

Udio učenika koji nisu počinili ni jedno od obuhvaćenih djela krađe kreće se u rasponu od 92,2% (peti razredi) do 69,7% (sedmi razredi), a udio učenica od 98,2% (peti razredi) do 82,9% (osmi razredi), što također upućuje na porast s obzirom na dob te na veću zastupljenost među učenicima nego među učenicama.

Od obuhvaćenih djela nasilja relativno je najveća pojavnost tučnjave u grupi, zastupljenost koje među učenicima kontinuirano raste s uzrastom (od 26,1% u petim razredima do 40,5% u osmim razredima), dok je kod učenica zastupljenost od tri do pet puta manja te podjednaka u svim razredima (u rasponu od 5,9% do 8,8%). Uobičajen je nalaz da je sudjelovanje u fizičkim tučnjavama dva do tri puta učestalije kod dječaka nego kod djevojčica. U raznim zemljama u fizičkim tučnjavama sudjeluje do trećine adolescenata (Mercy i sur., 2002.). Primjerice, prema podacima iz Australije (Houghton i Carroll, 2002.), prosječna pojavnost (neovisno o spolu) tučnjave u grupi od 12 do 15 godina kreće se u rasponu od 21,3% do 29,6%, što je podjednako utvrđenom prosječnom rasponu u ovom istraživanju (od 21,4% do 25,3%).

Ujedno u godini prije ispitivanja između 8,1% i 26,8% učenika (a od 0,4% do 3,8% učenica) najmanje je jednom nosilo hladno oružje, dok je između 12,8% i 19,9% učenika nekoga udarilo ili napalo s namjerom ozljeđivanja (od 2,6% do 8% učenica). U pojavnosti nošenja oružja utvrđene su znatne razlike između zemalja, npr. u Škotskoj u dobi od 11. do 16. godine 34,1% učenika i 8,6% učenica navodi da su barem jednom u životu nosili oružje, dok anketa među američkim učenicima u dobi od 9 do 12 godina pokazuje da je u mjesec dana prije ispitivanja njih 17,3% nosilo oružje (Mercy i sur., 2002.).

Od djela nasilja analiziranih samo u sedmim i osmim razredima relativno je velika pojavnost udaranja ili prijetnje roditelju (od 14,8% do 17,3% učenika, a od 7,2% do 11,4% učenica). Treba primijetiti da je među učenicama upravo nasilje prema roditeljima relativno najzastupljenije djelo nasilja. Razlika s obzirom na spol u korist učenika veća je za udaranje i prijetnju učitelju (7,4% i 11,7% učenika, a do 2,4% učenica) te uporabu sile ili oružja radi iznude (7,4% i 6,5% učenika, do 1% učenica). Općenito, od svih analiziranih ponašanja, kod nasilnih djela najveće su razlike u pojavnosti s obzirom na spol, što je u skladu i s rezultatima prijašnjih istraživanja (Šakić i sur., 2002.; Šakić i sur., 2003.). Što se tiče dobnih razlika, predočeni podaci pokazuju da i među učenicima i među učenicama pojavnost nošenja hladnog oružja (noža, boksera ili palice) te udaranja ili prijetnja roditelju i učitelju raste s dobi, kao i tučnjave u grupi, ali samo među učenicima, dok pojavnost ostalih nasilnih ponašanja nesustavno varira s obzirom na dob.

Budući da djela nasilja u mlađoj dobi imaju posebnu vrijednost u smislu prognoze kasnijega antisocijalnog ponašanja (Mercy i sur., 2002.), na Slici 5 predočujemo usporedbu

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 739-762

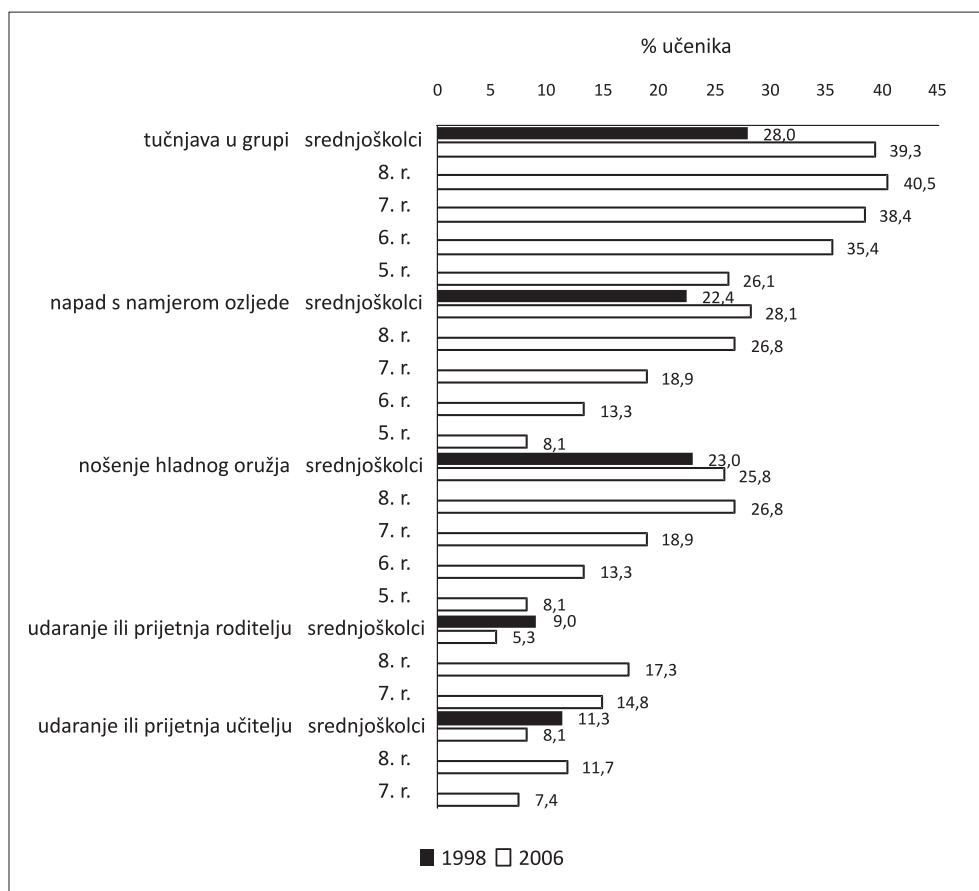
VRSELJA, I., SUČIĆ, I.,
FRANC, R.:
RIZIČNA...

SLIKA 5

Usporedba podataka o pojavnosti djela nasilja među učenicima (samo dječaci) od petog do osmog razreda iz 2006. godine s podacima o pojavnosti istih djela među srednjoškolicima (samo dječacima) 2006. i 1998. godine

podataka o pojavnosti triju djela nasilja među učenicima od petog do osmog razreda s podacima o pojavnosti istih ponašanja među hrvatskim srednjoškolicima 1998. godine (Šakić i sur., 2002.) i 2006. godine (Institut Pilar, 2006.).

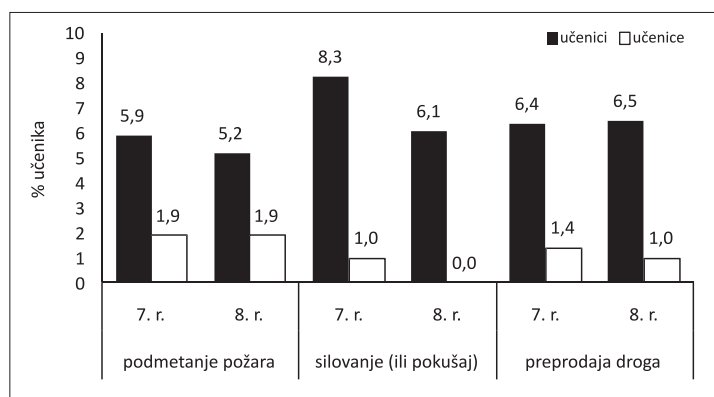
Predočeni podaci (Slika 5) pokazuju da je pojavnost svih triju djela nasilja među učenicima osmih razreda podjednaka s onom utvrđenom među srednjoškolicima 2006. godine (Institut Pilar, 2006.), a čak i veća od pojavnosti ovih ponašanja među srednjoškolicima 1998. godine (Šakić i sur., 2002.). Dakle, i ovi podaci potvrđuju već navedenu pravilnost, prema kojoj antisocijalna ponašanja potkraj adolescencije dosežu vrhunac (Loeber i sur., 1991.; McCord i sur., 2001.), a upućuju i na blagi porast djela nasilja među mladima u obuhvaćenom razdoblju od 1998. do 2006. godine.

Najmanje jedno od obuhvaćenih težih antisocijalnih djela počinilo je između 5,2% i 8,3% učenika sedmih i osmih razreda (a do 1,9% učenika). S obzirom na to da se radi o relativno teškim kaznenim djelima, za koja su u slučaju odraslih počinitelja predviđene višegodišnje kazne zatvora, utvrđeni

udjeli od 5% do 8% učenika koji su počinili najmanje jedno od ovih djela zabrinjavaju. Kod ovih je učenika već došlo do eskalacije antisocijalnoga ponašanja s manje teških oblika na teže oblike, pa se može reći da predstavljaju posebno rizičnu skupinu za razvoj kasnijega delinkventnog i kriminalnog ponašanja.

➔ SLIKA 6
Pojavnost pojedinačnih težih antisocijalnih djela s obzirom na spol i dob (samo sedmi i osmi razredi)

Predloženi podaci o pojavnosti pojedinačnih ponašanja s obzirom na dob i spol (Slika 1 do 6) već su pokazali da kod većine ponašanja dolazi do porasta s obzirom na dob i potvrdili su dosadašnje spoznaje o spolnim razlikama, pri čemu se razlika u pojavnosti ponašanja u korist učenika povećava kad se radi o nasilnijim ili težim oblicima antisocijalnoga ponašanja. Radi cjelovite provjere dobnih i spolnih razlika u sklonosti antisocijalnom ponašanju analizom varijance provjerili smo razlikuju li se učenici i učenice od petog do osmog razreda s obzirom na ukupni rezultat na Skali rizičnoga i antisocijalnoga ponašanja 1, odnosno na Skali rizičnog i antisocijalnog ponašanja 2 (samo učenici i učenice sedmih i osmih razreda).

Osnovni nalazi analiza varijance navedeni su u Tablici 1, a prosječni ukupni rezultati na Skali samoiskaza o antisocijalnom ponašanju s obzirom na razred i spol predloženi na Slici 7.

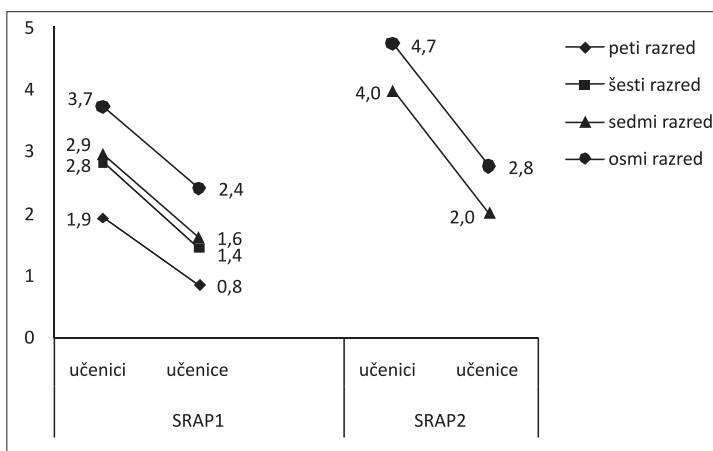
➔ TABLICA 1
Rezultati testiranja značajnosti razlika u prosječnom broju antisocijalnih ponašanja s obzirom na razred i dob učenika

	SRAP1 (N=1645)			SRAP2 (N=780)		
	F	p	eta	F	p	eta
Spol	88,822	,000	,051	43,553	,000	,053
Razred	30,058	,000	,052	6,379	,012	,008
spol x razred	0,289	,834	,001	0,001	,996	,000

Provedene analize varijance pokazuju da je kod obje mjere antisocijalnoga ponašanja potvrđena statistički značajna razlika s obzirom na spol i razred, dok nije utvrđena statistički značajna interakcija spola i razreda. Drugim riječima, antisocijalno ponašanje zastupljenije je među učenicima nego među učenicama i ujedno se povećava s dobi (neovisno o spolu).

Značajan efekt spola podjednak je, neovisno o tome radi li se o mjeri antisocijalnoga ponašanja primijenjenoj na učenicima od petog do osmog razreda osnovne škole (SRAP1 $\eta^2=0,051$) ili o opsežnijoj mjeri primijenjenoj samo na učenicima sedmih i osmih razreda (SRAP2 $\eta^2=,053$). Ujedno je Scheffeovim postupkom utvrđeno da je prosječan broj antisocijalnih ponašanja (SRAP1) statistički značajno najmanji među učenicima petih razreda ($M=1,38$), potom šestih i sedmih ($M=2,15$ i $M=2,30$ između kojih nema statistički značajne razlike), a relativno najviši među učenicima osmih razreda ($M=3,08$). Navedene razlike s obzirom na razred i spol vide se i iz prosječnih vrijednosti predočenih na Slici 7.

➔ SLIKA 7
Prosječan broj rizičnih i antisocijalnih ponašanja počinjenih najmanje jednom (u godini prije ispitivanja) s obzirom na spol i razred

Opći školski uspjeh i privrženost školi kao rizični i zaštitni čimbenici antisocijalnoga ponašanja

Od većega broja rizičnih i zaštitnih čimbenika antisocijalnoga ponašanja vezanih uz školu ovim istraživanjem usmjerili smo se na opći uspjeh učenika te privrženost školi. Radi provjere pridonose li opći uspjeh te privrženost školi statistički značajno i samostalno objašnjenju antisocijalnoga ponašanja, i to neovisno o dobi i razredu, provedene su trosmjerne analize kovarijance, pri čemu je – zbog značajne međusobne povezanosti školskog uspjeha i privrženosti školi – u svakoj od analiza druga varijabla (privrženosti školi ili općeg uspjeha) uzeta kao kovarijat kako bi se kontrolirao njezin doprinos. Osnovni nalazi provedenih trosmjernih analiza kovarijanci prikazani su u Tablici 2 (bez pokazatelja vezanih uz efekt spola, razreda i njihovu interakciju, jer je to predočeno u Tablici 1).

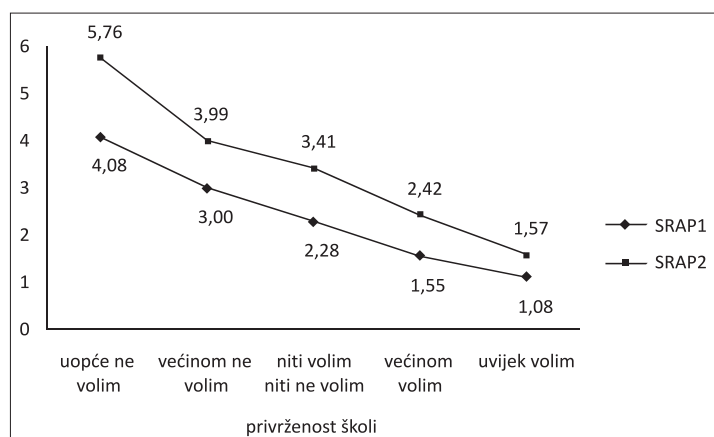
Značajne razlike u prosječnom broju djela utvrđene su samo s obzirom na privrženost školi (SRAP1 $F=17,68$, $p<,001$; SRAP2 $F=9,85$, $p<,001$). Efekt privrženost školi podjednak je na Skali primijenjenoj na čitavom uzorku (SRAP1 $\eta^2=,043$) i

● **TABLICA 2**
Osnovni nalazi tro-
smjernih analiza
kovarijanci – razlike
u prosječnom broju
antisocijalnih djela s
obzirom na spol, raz-
red i opći uspjeh ili
privrženost školi
(uz kontrolu druge
varijable)

	SRAP1 (N=1619)			SRAP2 (N=767)		
	F	p	eta	F	P	eta
Opći uspjeh – kovarijat	,326	,568	,000	0,85	,357	,001
Privrženost školi	17,68	,000	,043	9,85	,000	,050
Privrženost školi x spol	1,38	,240	,003	,631	,641	,003
Privrženost školi x razred	1,50	,118	,011	,420	,794	,002
Privrženost školi x razred x spol	1,44	,141	,011	1,259	,285	,007
Privrženost školi – kovarijat	86,88	,000	,052	37,83	,000	,048
Opći uspjeh	2,228	,108	,003	3,08	,047	,008
Opći uspjeh x spol	1,216	,297	,002	1,543	,214	,004
Opći uspjeh x razred	1,891	,001	,007	,734	,480	,002
Opći uspjeh x razred x spol	,585	,742	,002	,089	,914	,000

● **SLIKA 8**
Prosječan broj rizičnih
i antisocijalnih pona-
šanja počinjenih
najmanje jednom
(u godini prije ispiti-
vanja) s obzirom na
privrženost školi

na Skali primijenjenoj samo među učenicima sedmih i osmih razreda (SRAP2 eta=,050), odnosno privrženost školi u oba slučaja objašnjava oko 4% varijance antisocijalnih ponašanja. Neutvrđivanje značajnih interakcija sa spolom i razredom pokazuje da su razlike u antisocijalnom ponašanju s obzirom na privrženost školi podjednake u svim razredima (od petih do osmih) i među učenicima i među učenicima. Scheffeovim postupkom utvrđeno je da se prosječan broj rizičnih i antisocijalnih ponašanja utvrđen Skalom SRAP1 (među svim učenicima) statistički značajno razlikuje između svih grupa učenika različitih s obzirom na privrženost školi, osim onih koji većinom vole školu i onih koji uvijek vole školu, pri čemu se antisocijalno ponašanje povećava sa slabljenjem privrženosti školi (Slika 8). Kod prosječnoga broja antisocijalnih ponašanja utvrđenih Skalom SRAP2 među učenicima sedmih i osmih razreda Scheffeovim postupkom značajne razlike s obzirom na privrženost školi utvrđene su između onih koji uopće ne vole školu i onih koji je vole ili niti vole niti ne vole, između onih koji većinom ne vole i onih koji je vole uvijek ili većinom, dok ostale razlike nisu statistički značajne.

OPĆA RASPRAVA

Potreba za razumijevanjem kada i pod kojim se uvjetima antisocijalno ponašanje pojavljuje i utvrđivanjem uzroka i korelata takva ponašanja, uz činjenicu da se teži oblici antisocijalnoga ponašanja u dječjoj dobi smatraju jednim od najsnažnijih rizičnih čimbenika za razvoj kasnije kronične kriminalne karijere (Loeber i Farrington, 2000.), rezultirala je potrebom ispitivanja antisocijalnoga ponašanja već u dječjoj dobi. Takva ispitivanja omogućuju rano otkrivanje djece koja antisocijalna ponašanja pokazuju češće od prosjeka za određenu dob, koja se tako ponašaju u većem broju situacija ili sudjeluju u težim oblicima tih ponašanja. Druga moguća korist ostvarenog razumijevanja rane pojave antisocijalnoga ponašanja jest mogućnost planiranja znanstveno utemeljene prevencije, koja može spriječiti razvoj u ozbiljnija antisocijalna ponašanja, te povećanje učestalosti antisocijalnoga ponašanja. Naime, istraživanja su potvrdila da je razvojni put delinkvencije dio širega devijantnog razvoja, koji obično počinje manjim poremećajima u ponašanju i relativno minornim oblicima antisocijalnoga ponašanja, pri čemu djela s vremenom postaju učestalija, ozbiljnija i različitija (Moffitt, 1993., 2003.; Tolan i Gorman-Smith, 1998.). Tako je počinjenje delinkventnih djela već u dječjoj dobi povezano sa dva do tri puta većom vjerojatnošću razvoja ozbiljnoga i nasilnoga prijestupništva te dužom delinkventnom karijerom (Espiritu i sur., 2001.; Loeber i Farrington, 2000.; Moffitt, 1993., 2003.; Bajer i Kljaić, 1990.).

U ovom smo istraživanju, kao prvo, predložili podatke o pojavnosti tipova delinkventnoga i antisocijalnoga ponašanja utvrđene na reprezentativnom uzorku učenika osnovne škole. U skladu s dosadašnjim podacima o rizičnom i antisocijalnom ponašanju srednjoškolaca (Šakić i sur., 2002.), ovo istraživanje pokazuje i da su među učenicima od petih do osmih razreda osnovne škole najzastupljenija rizična ponašanja, potom vandalizam, pa krađe, a relativno su najmanje zastupljena nasilna djela te teži oblici antisocijalnih ponašanja. Ujedno, svi oblici ponašanja u prosjeku su zastupljeniji kod učenika nego kod učenica, pri čemu se razlika povećava s povećanjem težine tipa djela. U ocjeni nalaza ovog istraživanja o pojavnosti pojedinačnih ponašanja treba voditi računa o mogućim nedostacima koji se vežu uz primijenjenu metodu samoiskaza, odnosno uz upotrebu školskih uzoraka u istraživanju antisocijalnog ponašanja. Naime, iako su istraživanja potvrdila valjanost metode samoiskaza kao izravnije i sveobuhvatnije mjere antisocijalnoga ponašanja u odnosu na službene podatke (Ajduković, 1988.; Jolliffe i sur., 2003.), upravo zato što je riječ o samoiskazu mladi i djeca ponekad mogu iskazivati da su sudjelovali u ponašanjima u kojima nisu ili precjenjivati

čestotu ponašanja u kojima su sudjelovali. S druge strane, u potreba školskih uzoraka može rezultirati manjom procjenom utvrđene pojavnosti antisocijalnih ponašanja, jer školski uzorci ne obuhvaćaju moguće skupine djece koja ne idu u školu, a mogu predstavljati najrizičniju skupinu za razvoj antisocijalnoga ponašanja (adolescenti koji ne idu u školu ili ne prisustvuju na nastavi).

Od ispitanih ponašanja među učenicima očekivano su najzastupljeniji (oko petina ili više učenika) blaži oblici rizičnoga ponašanja. Iako je sudjelovanje u pojedinim oblicima rizičnoga i antisocijalnoga ponašanja često sastavni dio odrastanja, podaci upućuju i na nezanemariv udio učenika koji su sudjelovali u relativno ozbiljnim oblicima nasilja. Primjerice, među učenicima osmih razreda (Slika 4) svaki pet učenik navodi da je u godini prije ispitivanja počinio napad s namjerom ozljede (19,4%), svaki četvrti nosio je hladno oružje (26,8%), a 17,3% ih je najmanje jednom udarilo ili prijetilo nekom od roditelja, dok je svaki deseti (11,7%) udario ili prijetio učitelju/ici. Treba istaknuti i nalaz prema kojem do statistički značajnoga porasta antisocijalnoga ponašanja dolazi s prijelaza iz petog razreda u šesti razred (Slika 6). S obzirom na razvojni put rizičnoga i antisocijalnoga ponašanja, koji podrazumijeva prijelaz s lakših na teže oblike ponašanja te generalizaciju ponašanja na širi raspon situacija, ovi podaci upozoravaju na potrebu kontinuiranoga i sustavnoga provođenja preventivnih programa, s kojima bi trebalo započeti što ranije, već u nižim razredima osnovne škole. Ujedno, kao mogući nedostatak istraživanja, treba navesti da pojedini teži oblici ponašanja, pojavnost kojih je ispitana u sedmim i osmim razredima, nisu bili obuhvaćeni skalom primijenjenom među učenicima petih i šestih razreda, što naravno ne znači automatski da djeca toga uzrasta uopće ne sudjeluju u takvim ponašanjima.

U drugom dijelu rada privrženost školi potvrđena je kao dosljedan i samostalan zaštitni čimbenik razvoja antisocijalnoga ponašanja, i to podjednako važan neovisno o razredu i spolu učenika. Pritom se, u skladu s dosadašnjim nalazima i očekivanjima, primjerice teorije socijalne kontrole (Hawkins i sur., 1998.; Hirschi, 2003.), antisocijalno ponašanje smanjuje s povećanjem privrženosti učenika školi. Budući da se ovaj nalaz temelji na korelacijskom istraživanju, na temelju njega ne može se zaključiti prethodi li slabija privrženost školi antisocijalnom ponašanju ili se javlja tek kao posljedica razvoja antisocijalnoga ponašanja, za što su nužna longitudinalna istraživanja, pri čemu je u Hrvatskoj, do sada, jedino provedeno sedamdesetih godina 20. stoljeća (Bajer i Kljaić, 1990.; Kljaić, 2007.). Zanimljivo je napomenuti da je između privrženosti

školi i razreda koji učenici pohađaju utvrđena značajna negativna korelacija ($r=-0,22$, $p<,001$), koja pokazuje da se s povećanjem razreda, od petog do osmog, smanjuje i privrženost školi.

U istraživanju nije utvrđena značajna razlika u antisocijalnom ponašanju s obzirom na školski uspjeh. Dosadašnja istraživanja i u Hrvatskoj potvrdila su opći školski uspjeh kao dosljedan rizični čimbenik antisocijalnoga ponašanja starijih adolescenata ili srednjoškolaca (Ajduković, 1988.; Šakić i sur., 2002.; Ajduković i sur., 2008.), međutim treba se prisjetiti da je u ovom istraživanju, bez obzira na to što se temelji na velikom i reprezentativnom uzorku, samo 1,3% učenika školsku godinu prije ispitivanja završilo ocjenom dovoljan, a 1% ocjenom nedovoljan (te su ti učenici svrstani u istu kategoriju s učenicima koji su ostvarili uspjeh *doobar*). Drugim riječima, opći školski uspjeh nije potvrđen kao rizični čimbenik antisocijalnoga ponašanja učenika osnovne škole, jer prema utvrđenoj raspodjeli školskih ocjena, na tom uzrastu učenika relativno malen udio učenika dobiva slabije ocjene. Veći varijabilitet u školskim ocjenama ostvaruje se vjerojatno tek u srednjoj školi, pa stoga tek istraživanja na srednjoškolcima potvrđuju slabiji školski uspjeh kao rizični čimbenik antisocijalnih ponašanja.

Ujedno, ovo je istraživanje prvo u Hrvatskoj koje pruža podatke o pojavnosti rizičnih i antisocijalnih ponašanja učenika od petog do osmog razreda osnovne škole. Time, uz to što pokazuje važnost privrženosti školi kao zaštitnoga čimbenika za razvoj antisocijalnoga ponašanja, pruža i moguću osnovu za buduća praćenja trendova u pojavnosti antisocijalnog ponašanja mlađih adolescenata. S obzirom na to da svaka promjena u sustavu školstva može rezultirati i promjenama sa školom povezanih zaštitnih i rizičnih čimbenika antisocijalnoga ponašanja, a time i djelovati na pojavnost takva ponašanja, ovi podaci prikupljeni na samom uvođenju promjena u osnovnim školama mogu poslužiti i kao jedan od pokazatelja za praćenje djelotvornosti i uspješnosti promjena u hrvatskom osnovnom školstvu.²

BILJEŠKE

¹ Anketirani učenici polaznici su eksperimentalnih škola (52,3%) i kontrolnih škola (47,7%). Budući da ranijim analizama (Šakić i sur., 2006.) nije utvrđeno značajno razlikovanje eksperimentalnih i kontrolnih škola, u radu se rabe podaci utvrđeni na čitavom uzorku ($N=1823$).

² Rad je realiziran u okviru znanstvenog projekta "Odrednice rizičnih i devijantnih ponašanja u nacionalnom i globalnom kontekstu, što ga financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH.

LITERATURA

- Ajduković, M. (1988.), Samoiskaz i izučavanje delinkventnog i društveno neprihvatljivog ponašanja mladih u nas. *Penološke teme*, 3: 15-37.
- Ajduković, M., Ručević, S. i Šincek, D. (2008.), Istraživanje rasprostranjenosti rizičnog i delinkventnog ponašanja djece i mladih u urbanim sredinama - dodatni poticaj za ciljanu prevenciju. *Dijete i društvo*, 10 (1/2): 27-47.
- Arthur, M. W., Hawkins, J. D., Pollard, J. A., Catalano, R. F., Baglioni, A. J. (2002.), Measuring risk and protective factors for substance use, delinquency, and other adolescent problem behaviors: The Communities That Care Youth Survey. *Evaluation Review*; 26: 575-601.
- Bajer, M., Kljaić, S. (1990.), *Kasniji životni put delinkventne djece*. Zagreb: CDD.
- Daigle, L. E., Cullen, T. i Wright, J. P. (2007.), Gender Differences in the Predictors of Juvenile Delinquency: Assessing the Generality-Specificity Debate. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 5: 254-286.
- Deković, M. (1999.), Risk and Protective Factors in the Development of Problem Behavior during Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28: 667-685.
- DeMatteo, D., Marczyk, G. (2005.), Risk factors, protective factors, and the prevention of antisocial behavior among juveniles. U: K. Heilbrun, N. E. S. Goldstein & R. E. Redding (ur.), *Juvenile delinquency: Prevention, assessment, and intervention* (str. 19-44). New York: Oxford University Press.
- Dickson, K., Emerson, E. i Hatton, C. (2005.), Self-reported antisocial behaviour: prevalence and risk factors amongst adolescents with and without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49 (11): 820-826.
- Državni zavod za statistiku (2008.), *Statističko izvješće (pravosuđe)*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, <http://www.dzs.hr>.
- Elliot, D. S., Huizinga, D. (1982.), *Social Class and Delinquent Behaviour in a National Youth Panel: 1976-1980*. Boulder: Behavioral Research Institute.
- Espiritu, R. C., Huizinga, D., Crawford, A. i Loeber, R. (2001.), Epidemiology of self-reported delinquency. U: R. Loeber i D. P. Farrington (ur.), *Child Delinquents: Development, Intervention, and Service Needs* (str. 47-66). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Farrington, D. P., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W. B., Schmidt, L. (1996.), Self-reported delinquency and a combined delinquency seriousness scale based on boys, mothers, and teachers: Concurrent and predictive validity for African-Americans and Caucasians. *Criminology*, 34: 493-517.
- Hart, J. L., O'Toole, S. K., Price-Sharps, J. L. i Shaffer, T. W. (2007.), The risk and protective factors of violent juvenile offending: An examination of gender differences. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 5: 367-384.
- Hawkins, J. D., Herrenkohl, T., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F. i Harachi, T. W. (1998.), A review of predictors of youth violence. U: R. Loeber i D. P. Farrington (ur.), *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions* (str. 106-146). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 739-762

VRSELJA, I., SUČIĆ, I.,
FRANC, R.:
RIZIČNA...

Hirschi, T. (2003.), Social Bond Theory. U: Cullen, F. T. i Agnew, R. (ur.), *Criminological Theory: Past to Present* (str. 231- 239). Los Angeles: Roxbury Publishing Company.

Houghton, S. i Carroll, A. (2002.), Longitudinal rates of self-reported delinquency of at-risk and not at-risk high school students. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 35 (1): 99-113.

Institut Pilar (2006.), *Istraživanje metodom samoiskaza o rizičnim i antisocijalnim ponašanjima učenika srednjih škola u okviru projekta "Socijalne devijacije i antisocijalna ponašanja: interakcijski pristup"*. Neobjavljeni podaci.

Jolliffe, D., Farrington, D. P., Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Hill, K. G. i Kosterman, R. (2003.), Predictive, concurrent, prospective and retrospective validity of self-reported delinquency. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 13: 179-197.

Junger-Tas, J. (1994.), Delinquency in thirteen countries: some preliminary conclusions. U: J. Junger-Tas, G. J. Terlouw, M. W. Klein (ur.), *Delinquent Behaviour Among Young People in the Western World. First Results of the International Self-Reported Delinquency Study*. Amsterdam: Kugler.

Kljaić, S. (2007.), Rani indikatori kasnijeg društveno neprihvatljivog i delinkventnog ponašanja. U: V. Kolesarić (ur.), *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu – Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja* (str. 9-19), Osijek.

Lipsey, M. W., Derzon, J. H. (1998.), Predictors of serious delinquency in adolescence and early adulthood: a synthesis of longitudinal research. U: R. Loeber, D. P. Farrington (ur.), *Serious and violent juvenile offenders: risk factors and successful interventions* (str. 86-105). Thousand Oaks: Sage.

Loeber, R. i Farrington, D. P. (2000.), Young children who commit crime: Epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Development and Psychopathology*, 12: 737-762.

Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W. B., Farrington, D. P. (1991.), Initiation, escalation, and desistance in juvenile offending and their correlates. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 82: 36-82.

Maguin, E. i Loeber, R. (1996.), Academic Performance and Delinquency. *Crime and Justice*, 20: 145-264.

McCord, J., Widom, C. S., Crowell, N. A. (2001.), *Juvenile Crime, Juvenile Justice*. Washington, DC: National Academy Press.

Mercy, J. A., Butchart, A., Farrington, D. & Cerdá, M. (2002.), Youth violence. U: E .G. Crag, L. L. Dahlberg, J. A. Mercy, A. B. Zwi & R. Lozano (ur.), *World report on violence and health* (str. 23-56). Geneva: World Health Organization.

Moffit, T. (2003.), Pathways in the Life course to Crime. U: F. T. Cullen i R. Agnew (ur.), *Criminological Theory: Past to Present* (str. 450-469). Los Angeles: Roxbury Publishing Company.

Moffitt, T. E. (1993.), Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100 (4): 674-701.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 739-762

VRSELJA, I., SUČIĆ, I.,
FRANC, R.:
RIZIČNA...

Payne, A., Gottfredson, D. & Kruttschnitt, C. (2005.), Girls, schooling, and delinquency. U: M. Zahn (ur.), *Causes and correlates of girls' delinquency*. Girls Study Group presentation at the meeting of the American Society of Criminology, Toronto, Canada. Preuzeto 5. 5. 2009. sa http://www.nebraskaprevlink.ne.gov/clearinghouse/catalog/crime_risky_behaviors/juvenile_issues/offendersunder15.pdf.

Puzzanchera, C. (2000.), *Self-Reported Delinquency by 12-Year-Olds, 1997*. U.S. Department of Justice Office of Justice Programs. Office of Juvenile Justice and delinquency Prevention Fact Sheet No. 3.

Rutter, M., Garmezy, N. (1983.), Developmental psychopathology. U: P. H. Mussen (ur.), *Handbook of child psychology: Vol. IV. Socialization, personality, and social development* (str. 775-911). New York: John Wiley
Singer, M., Mikšaj Todorović, Lj. (1993.), *Delinkvencija mladih*. Zagreb: Globus.

Stattin, H. i Magnusson, D. (1996.), Antisocial behavior – a holistic perspective. *Development and Psychopathology*, 8: 617-645.

Stevenson, K., Tufts, J., Hendrick, D., Kowalski, M. (1998.), *A Profile of Youth Justice in Canada*. Canadian Centre for Justice Statistics. Ottawa: Minister of Industry. Catalogue no. 85-544- XPE.

Šakić, V., Ivičić, I., Franc, R. (2003.), Self-Reported Substance Use and Delinquent Behaviour among Croatian Youth. U: F. Dunkel, K. Drenkhahn (ur.), *Youth violence: new patterns and local responses – Experiences in East and West*. Monchengladbach: Forum Verlag Godesberg.

Šakić, V., Franc, R. i Mlačić, B. (2002.), Samoiskazana sklonost adolescencata antisocijalnim devijacijama. *Društvena istraživanja*, 11 (2-3): 265- 289.

Šakić, V., Rimac, I., Spajić-Vrkaš, V., Kaliterna-Lipovčan, LJ., Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A., Franc, R., Žebec, M., Babarović, T., Glavak, R., Ivičić, I., Šimleša, D., Hrgović, J., Jurić, D., Kotrla, M., Maričić, J., Šakić, M. (2006.), *Vrednovanje eksperimentalne provedbe elemenata Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS) – izvješće*. Zagreb: Institut Pilar. Naručitelj: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Thornberry, T. P. i Krohn, M. D. (2000.), The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime. *Measurement and Analysis of Crime and Justice*, 4: 33-83.

Thornberry, T. P., Huizinga, D. i Loeber, R. (1995.), The Prevention of Serious Delinquency and Violence. U: J. C. Howell, B. Krisberg, J. D. Hawkins i J. J. Wilson (ur.), *Sourcebook on Serious, Violent and Chronic Juvenile Offenders* (str. 213- 237). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Tolan, P. H., Gorman-Smith, D. (1998.), Development of serious and violent offending careers. U: R. Loeber i D. P. Farrington (ur.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* (str. 68-85). Sage, Thousand Oaks, CA.

Vlada Republike Hrvatske – Prijedlog Programa aktivnosti za prevenciju nasilja među mladima za 2009. godinu. Zagreb, lipanj 2009., dostupno na <http://www.vlada.hr/hr/content/download/93012/1324908/file/02-85.pdf>.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 739-762

VRSELJA, I., SUČIĆ, I.,
FRANC, R.:
RIZIČNA...

Risky and Antisocial Behavior among Young Adolescents and School Attachment

Ivana VRSELJA, Ines SUČIĆ, Renata FRANC
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The aims of this paper are to establish the prevalence of specific risky and antisocial behavior of younger adolescents, as well as, relationships of antisocial behavior with school attachment and success with regard to gender and age. Data were collected in 2006 on a representative school sample of Croatian younger adolescents by self-report. The results indicate that the prevalence of all specific behaviors is lower among girls than among boys (from 44.3% for "using public transport without ticket" (in eighth grades) to 3.3% for "steal something worth more than 200 Kuna" (sixth grades). Inclination towards antisocial behavior is relatively highest among students of eighth grades, and relatively lowest among pupils of fifth grades. The analyses confirmed statistically significant differences in inclinations toward antisocial behavior with regard to attachment to school (regardless of gender and age), but not with regard to school success.

Keywords: delinquent behaviour, prevalence, school success, school attachment

Risiko- und antisoziales Verhalten junger Adoleszenten und eine positive Einstellung zur Schule

Ivana VRSELJA, Ines SUČIĆ, Renata FRANC
Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Diese Arbeit geht dem Phänomen des Risiko- und antisozialen Verhaltens junger Adoleszenten nach und lotet die in jeweiliger Abhängigkeit von Alter und Geschlecht bestehenden Zusammenhänge zwischen der Neigung zu solchem Fehlverhalten einerseits und Schulerfolg sowie Freude am Schulbesuch andererseits aus. Entsprechende Daten wurden in einer Untersuchung im Jahr 2006 gesammelt; 1823 Schülerinnen und Schüler der Grundschulklassen 5 bis 8* nahmen an der Untersuchung teil. Die genannten Verhaltensweisen sind unter Jungen mehr verbreitet als unter Mädchen und reichen von „Schwarz-

* Die Grundschule in der Republik Kroatien umfasst die Klassen 1 bis 8 (Anm. d. Übers.).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 18 (2009),
BR. 4-5 (102-103),
STR. 739-762

VRSELJA, I., SUČIĆ, I.,
FRANC, R.:
RIZIČNA...

fahren in Straßenbahn oder Bus“ unter Achtklässlern (44,3%) bis hin zu „Diebstahl im Wert von über 200 Kuna“ unter Sechstklässlern (3,3%). Relativ betrachtet, ist Risiko- und antisoziales Verhalten unter Achtklässlern am meisten verbreitet, am wenigsten wiederum unter Schülern der fünften Klasse. Bei Schülern, die ein Fehlverhalten an den Tag legen, gibt es erhebliche Unterschiede im Hinblick auf eine generell positive Einstellung zur Schule – unabhängig von Alter und Geschlecht. Unterschiede im gesamtschulischen Erfolg konnten jedoch nicht ermittelt werden.

Schlüsselbegriffe: Schüler der höheren Grundschulklassen, Risikoverhalten, Vandalismus, Diebstahl, Gewalttaten, Risiko- und Schutzfaktoren, schulische Leistungen